

Helsinki 11.03.08
Ole Norrback

Arvoisa Tasavallan Presidentti, hyvät kuulijat!

Itämeri on ainoa meremme. Se on kaunis, luonnonvara, kuljetuskanava, tulolähde, kaatopaikka, "maailman likaisin meri" ja paljon muuta. Itämeri ja sen ympäröivien maiden yhteistyö on noussut poliittisen ja julkisuuden huomion kohteeksi viime aikoina muuallakin kuin Suomessa. Pääsyitä on kaksi: toisaalta Itämeren alueen kasvava talous, yhteistyö ja merkitys Euroopassa, toisaalta meren yhä huononeva luonnontila. Tässä onkin paradoksi: Itämeren alueen yhteistyön symboli on samalla "maailman likaisin meri". Vuosittain toistuvat levien kukinnat korostavat konkreettisen yhteistyön tarvetta jopa niin pitkälle että keskustelu Itämeren alueen monimuotoisesta yhteistyöstä nopeasti ja usein muuttuu keskusteluksi itse merestä ja sen tilasta.

Yhteistyön edellytykset ovat muuttuneet merkittävästi kahden viime vuosikymmenen aikana. Uusia yhteistyöorganisaatioita on syntynyt ja syntyy edelleen. Helcom on vanhin ja keskittyy luontoasioihin ja ympäristöön. Pohjoismainen ministerineuvosto (PMN) ryhtyi tukemaan Baltian maiden itsenäisyyttä jo ennen kuin ne olivat itsenäistyneet uudelleen. PMN ja Pohjoismainen investointipankki ovat edelleen merkittäviä Itämeriyhteistyön rahoittajia. Itämeren maiden neuvosto (CBSS) perustettiin kun haluttiin toimiva foorumi poliittiselle keskustelulle. EU:n pohjoisen ulottuvuuden politiikka (PU) raamittaa nykyään EU:n Islannin, Norjan ja Länsi-Venäjän välistä yhteistyötä. Myös kunnat, maakunnat, kauppakamarit ja elinkeinoelämän muut järjestöt ovat hallitusten ja parlamenttien lisäksi kehittäneet omia yhteistyömuotojaan. Yhteistyöorganisaatioita on paljon, ja melkein kaikki ovat aktiivisia samoilla aloilla. Tässä onkin toinen paradoksi: Organisaatioiden yhteistyön konkreettiset saavutukset eivät ole missään suhteessa organisaatioiden - ja julkilausumien - määrään.

Tähän ei ole hyviä syitä, vaikkakin osittain ymmärrettäviä. Maiden sisällä kuin myös maiden välilläkin, on intressiristiriitoja Itämeren alueen kannalta tärkeissä asioissa. Baltian maiden uusi itsenäisyys on vielä tuoretta ja maat kehittävät edelleen sisäisiä järjestelmiään. Venäjällä valta on taas keskitetty Moskovaan, josta katsoen Itämeren alue on yksi monien muiden joukossa. Poliittinen tilanne alueella vaikeuttaa myös yhteistyötä, samoin kuin se tosiasia että ainoastaan jotkut Venäjän, Puolan ja Saksan osat kuuluvat Itämeri-alueeseen. EU:n tekemiä päätöksiä lukuun ottamatta muiden Itämeri-organisaatioiden päätöksiä ei mielletä aina sitoviksi. Päätöksiä tehdään yleensä vain asioissa, joista vallitsee yksimielisyys. Näin ollen maa, joka tahtoo vähiten, määrää eniten. Myös päätösten ja sopimusten toteuttamisessa joudutaan etenemään hitaimman tahdissa. Mailta, jotka tahtovat enemmän, vaaditaan selvästi enemmän määrätietoista toimintaa, ja johtajuuttakin, mikäli toivotaan enemmän konkreettisia tuloksia.

John Nurmisen säätiö ja Ilkka Herlinin BSAG (Baltic Sea Action Group) ovat uusia, tervetulleita yksityisiä toimijoita. Ne haastavat ennakkoluulottomilla uusilla ajatuksillaan

ja toimintatavoillaan sekä julkisen sektorin kankeammin toimivia instituutioita että myös yksityisen sektorin voittoa tavoittelevia yrityksiä.

Itämeren alueen yhteistyön volyyymi ja merkitys laajemmin on selvässä kasvussa. Kasvu näkyy ennen kaikkea kaupan luvuissa, rajat ylittävissä investoinneissa ja työpaikkojen ja työvoiman kasvavassa liikkuvuudessa. Talouselämä on yhteistyön kasvun moottori. kasvun avulla luodaan hyvinvointia ja vaurautta.

Jotkut väittävät että Itämeri-yhteistyöstä puuttuvat visiot. Väite on vähintäänkin omituinen. Puhdas Itämeri, taloudellisesti ja sosiaalisesti vaurastuneet ihmiset ja maat, ohjattu ja turvallinen meriliikenne, eikö siinä ole jo hyviä visioita? Ja niitä on vielä paljon enemmän. Ei ole puute visioista eikä organisaatioista, vaan toimenpanijoita ja toteuttajia tarvitaan selvästi enemmän.

Helcom poikkeaa useammasta muusta Itämeri-organisaatiosta edukseen kun sen viime syksyn kokouksessa hyväksyttiin sisällöltään hyvä toimintasuunnitelma, joka keskittyy neljään asiaan:

1. Rehevöitymisen vähentämiseen,
2. vaarallisten aineiden levittämisen estämiseen,
3. meriliikenteen turvallisuuden lisäämiseen, ja
4. luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen.

Vaikka suunnitelman tavoitteet ovat kunnianhimoiset, ne hyväksyttiin, ehkä monien yllätykseksi, yksimielisesti ilman varauksia. Heikkoutena voidaan kuitenkin pitää toimintasuunnitelman toteuttamiseen varattua liian pitkää aikaa. Viime viikolla nimitetty seurantaryhmä on tärkeässä asemassa valvoessaan hyväksytyjen päätösten toteuttamista. Tämä ryhmä voi ehkä myös yrittää vauhdittaa prosessia. .

Rehevöitymisen seuraukset näkyvät joka vuosi ja ongelma tiedostetaan nykyään hyvin yleisesti. Iso ja nopeasti kasvava meriliikenne on ympäristön kannalta toinen suuri haaste. Ison tankkerin karilleajo ja iso öljyvuoto olisi totaalinen katastrofi Itämerelle. Jos suuri määrä öljyä tulisi jo rehevöityneeseen mereen, Itämeri olisi suuremmalta osalta kuollut meri. Jos on vaikeaa saada rahaa rehevöitymisen vähentämiseen, jonka seuraukset kuitenkin ovat selvästi näkyvissä, on vielä vaikeampaa saada rahaa öljykatastrofia ehkäiseviin toimenpiteisiin. Tämä pätee varsinkin kun puhutaan kalliin öljytorjuntakapasiteetin hankkimisesta

Siteeraan merenkulkulaitoksen tekstiä: "Suomen hallitusohjelma tavoittelee Itämeren alusliikenteen turvallisuuden edistämistä kehittämällä liikenteen valvontajärjestelmiä, jääluokitusjärjestelmän luotettavuutta ja turvallista navigointia. Merenkulun turvallisuus lisää Itämeren alueen kilpailukykyä ja logistisen ketjun tehokkuutta."

Suomen, Venäjän ja Viron yhteinen pakollinen ilmoittautumisjärjestelmä (GOFREP) Suomenlahdella on mittava askel kohti paremmin ohjattua ja valvottua meriliikennettä. Tiiviimmällä yhteistyöllä ja olemassa olevaa tekniikkaa hyödyntäen, voidaan jo nyt

parantaa meriturvallisuutta merkittävästi. Tarvitaan yhteinen selkeä ja riittävän korkeatasoinen poliittinen päätös aikaansaamaan yhteinen valvonta- ja ohjausjärjestelmä koko Itämeren meriliikennettä varten. Kaupallista meriliikennettä voidaan jo nyt periaatteessa ohjata samalla tavalla kuin ilmaliikennettä, kunhan selkeä ja yhteinen poliittinen tahto tästä löydetään.

Talouden kasvu Itämeren alueella on merkittävä. Yhteismarkkinoiden yhteisistä säännöistä huolimatta EU- ja ETA-maiden välillä on edelleen turhia kaupan, taloudellisen yhteistyön ja kasvun esteitä. Protektionismi on este tärkeilläkin aloilla kuten energiassa.

Itämeri-yhteistyössä olisi myös syytä ryhtyä suunnitelmallisempaan työhön turhien raja-, kaupp- ja muuttoesteiden poistamiseksi. Tässäkin tarvitaan aloitintekijä. Kaikkia esteitä ei voida kuitenkaan poistaa niin kauan kuin itsenäiset valtiot säätävät omia lakeja. Turhia esteitä saadaan kun maiden toisistaan poikkeavat säännöt vaikeuttavat yhteistyötä tuomatta kansallista hyötyä.

EU:n pohjoinen ulottuvuus on työväline EU:n, Venäjän, Norjan ja Islannin välisessä yhteistyössä. Tässä EU:n ja Venäjän välinen yhteistyö on etusijalla.

EU-komissio on ryhtynyt laatimaan Itämeri-strategiaa EU-parlamentin ja Ruotsin aloitteesta. Suomi tukee hyvin aktiivisesti ehdotusta, korostaen että strategia laaditaan tukemaan alueen EU-maiden yhteistoimintaa ja että PU on väline yhteistyössä Venäjän kanssa.

EU:n Itämeristrategiassa tullaan todennäköisesti tekemään ehdotuksia EU-instrumenttien, kuten rahastojen ja yhteisen lainsäädännön tarkoituksenmukasemmasta käytöstä alueen kannalta tärkeissä asioissa. Strategian laatimisen yhteydessä voi tietysti myös syntyä ideoita tai tarpeita muuttaa koko EU:ta koskevia määräyksiä. Strategia vaatii joka tapauksessa koko EU:n hyväksymisen. Strategian suurimman poliittisen vaikutuksen näemme kuitenkin varmaan siinä, miten paljon sen avulla voidaan tiivistää Itämeren alueen maiden yhteistyötä, ja tätä kautta lisätä alueen painoarvoa EU:ssa. Strategian laatiminen antaa tähän hyvät mahdollisuudet.

EU:n Itämeristrategia saa laajemman poliittisen vaikutuksen, jos se inspiroi alueelliseen yhteistyöhön muuallakin Euroopassa. Esim. Mustan Meren maiden yhteistyössä on jo nyt käytetty Pohjois-Euroopan yhteistyötä esikuvana. Sen alueen tiiviimpi yhteistyö olisi omiaan lisäämään koko Euroopan vakautta ja näin ollen sen tukeminen on meidänkin intresseissä.

Ranskan aloite uudesta Välimeren maiden unionista tulee todennäköisesti käsittelyyn EU:ssa samanaikaisesti. Aloitteiden rinnakkaista etenemistä EU:n koneistossa olisi meidän syytä hyödyntää. Tulemme todennäköisesti näkemään uutta alueellista yhteistyötä muuallakin Euroopassa tulevaisuudessa.

Puheessani olen keskittynyt lähinnä kolmeen asiaan, joihin oli keskitytty myös hallituksen kannanotossa, eduskunnassa ja julkisessa keskustelussa, ja joihin voidaan vaikuttaa poliittisella työllä. Itämeren luonnon tila kaipaa välittömiä, isoja ja osittain vaikeita päätöksiä. Merenkulku on samanaikaisesti sekä taloutemme kasvun perusedellytyksiä että riski ympäristölle, ja sen turvallinen ja luotettava toiminta pitää käytettävissä olevin keinoin taata. Turhien rajaesteiden poistaminen, mieluummin yhdistettynä koulutuksen ja tutkimuksen yhteistyön tiivistämiseen, edesauttaa kaupan ja taloudellisen yhteistyön kasvua ja parantaa kilpailukykyä. Haasteet eivät tietysti lopu tähän. Turvallisuus sanan laajassa merkityksessä, energia, infrastruktuuri, kulttuuri ovat joitakin muita tärkeitä aloja. Tekemällä selkeitä prioritteja voidaan kuitenkin nopeammin päästä hyviin tuloksiin.

Yhteenveto

- Yhteistyön esteiden poistaminen, varsinkin kaupan ja talouden aloilla edellyttää kansallisten määräysten parempaa yhteensovittamista
- HELCOM:in toimintasuunnitelman BSAP toteuttaminen edellyttää onnistuakseen erittäin määrätietoista poliittista työtä
- Merenkulun turvallisuutta voidaan lisätä merkittävästi jo olemassa olevaa tekniikkaa hyödyntäen, kun siitä sovitaan poliittisesti
- Lukuisten yhteistyöjärjestöjen toimenkuvia olisi syytä selkeyttää. Järjestöt ovat työvälineitä joiden teho riippuu niiden ylläpitäjien yhteisestä tahdosta.
- EU:n Itämeri-strategia on uusi EU:n sisäinen työväline, ulkosuhteissa käytettäväksi PU:n rinnalla
- Alueen maiden poliittista vaikutusvaltaa voidaan vahvistaa syventämällä keskinäistä yhteistyötä
- Itämeren alueen tulevaisuus on viime kädessä riippuvainen omasta kyvystämme toimia yhdessä.

